

Рецензії

ОСМИСЛЕННЯ КЛЮЧОВИХ СЮЖЕТІВ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Савенко О. П. Трансформації різдвяного та великоднього сюжетів в українській літературі XI – XVIII ст.: монографія. – Житомир: Вид. О. О. Євенок, 2019. – 440 с.

Сучасна українська літературознавча медієвістика щороку збагачується новими предметними дослідженнями із середньовічної книжності. Спектр наукових проблем при цьому досить широкий – від аналізу давньоукраїнського літописання, перекладної та оригінальної агіографії, гімнографії, гомілетики до з'ясування генези та жанрових трансформацій визначальних для стародавнього літературного процесу сюжетів. З-поміж інших своє місце має зайняти книжка житомирської вченої Оксани Савенко “Трансформації різдвяного та великоднього сюжетів в українській літературі XI – XVIII ст.”. Монографія О. Савенко свідчить про наукову зрілість та компетентність авторки, а також продовжує традицію медієвістичних студій, закладену П. Білоусом у Житомирському державному університеті імені Івана Франка.

Чітка продумана концептуалізація вступної частини дозволяє читачеві ясно збагнути, яка саме проблема вивчається в дослідженні. Ідеться про виявлення форм літературної трансформації різдвяного та великоднього сюжетів у стародавній та бароковій українській літературі. Як справедливо зазначає авторка, для середньовічних книжників ключові новозавітні оповіді про Різдво та Воскресіння Ісуса Христа стали “інваріантом, своєрідним прототекстом, який впродовж восьми століть розвитку української літератури породив безліч варіантів, не гублячи при цьому ідейно-смыслову домінанту” (с. 8). Щодо наукового інструментарію, то ним є порівняння середньовічних інтерпретацій з першоджерелом, структурний аналіз і герменевтичне тлумачення середньовічного тексту. Сама ж методологія ґрунтується на теоретико-практичних напрацюваннях провідних вітчизняних та західних медієвістів, серед яких зустрічаються прізвища О. Александрова, Б. Криси,

М. Сулими, Ю. Пелешенка, Л. Ушкалова, С. Аверинцева, М. Бахтіна, Е. Курціуса, Г. Подскальські та багатьох інших.

Монографія складається із семи розділів. Перший, як і годиться, містить теоретичні викладки. Хочеться відзначити досить цікаву та ґрунтовну систему різновидів літературної трансформації в підрозділі 1.2. Авторка вирізняє парафраз, літературну обробку, переклад, компіляцію, палімпсест, ремінісценцію, алюзію, конотацію й детально, на прикладах, показує функціонування кожного різновиду в давньоукраїнському літературному процесі. Така увага до різноманітних форм авторської суб'єктності видається абсолютно виправданою, оскільки при вивченні середньовічної літератури ми маємо справу зі специфічною естетикою, яка послуговується загальноприйнятим етикетом і канonom, “готовим” словом, сюжетами та персонажами.

Другий розділ книжки присвячено власне аналізу заявлених євангельських сюжетів. Крім реконструкції оповідей

про Різдво та Воскресіння Христа, авторка занурюється в їх генезу. Зокрема, зіставляє ідею народження та смерті/воскресіння Спасителя з давньослов'янськими міфологічними уявленнями про рух сонця, оновлення річного циклу та формування роду. Декілька слів варто сказати й про запропоновані рівні декодування канонічних євангельських оповідей (підрозділ 2.3.). Виходячи із традицій біблійної герменевтики, авторка користується буквальною (історичною), алегоричною, тропологічною та аналогічною інтерпретацією (с. 97). Це дещо розширений погляд на розуміння сакрального тексту. Разом з тим, такий підхід оминає власне символічне прочитання. А символічне, чи бодай символіко-алегоричне, тлумачення ще з ранньохристиянських часів вважається невід'ємним складником осмислення Св. Письма. Сама ж символізація, як надзвичайно складний та багатшаровий процес кодування сакрального твору, передбачає й тропологію, і аналогію, які навряд чи слід відокремлювати одне від одного.

В інших розділах книжки розглядається трансформація різдвяного та великоднього сюжетів: у середньовічній літературі (3 розділ), бароковій драматургії (4 розділ), бароковій поезії (5 розділ), у проповідях XVII ст. (6 розділ) та агіографічній і паломницькій прозі

XVIII ст. (7 розділ). Дослідниці вдалося залучити літературні пам'ятки різних періодів, різних жанрів та навіть різних родів. Тому й осмислення художньої трансформації ключових новозавітних сюжетів на певних етапах українського літературного процесу виглядає досить ґрунтовним та переконливим. Звичайно, таке панорамне охоплення помітних літературних явищ з XI аж до XVIII ст. не могло бути повним, воно, значною мірою, є прицільним, точковим. Поза контекстом залишилися, наприклад, яскраві гомілетичні, агіографічні та гімнографічні твори (Слово про Закон і Благодать, Києво-Печерський патерик, Канон на преставлення Бориса і Гліба й Канон на перенесення мощів Бориса і Гліба з яскравою домінантою хриstopодібності мучеників та багато інших творів). Проте це не шкодить головній концепції О. Савенко, яка на прикладі інших великих пам'яток прагнула показати важливу літературну тенденцію – глибоку рецепцію двох визначальних євангельських сюжетів в українській середньовічній літературі. Тій літературі, яку Г. Подскальски називає “екзегетичною книжністю”, розуміючи під цим інтенцію давніх книжників у художній спосіб осмислити вагомі священноісторичні події, відтворенні в Біблії й відображені в тисячолітньому християнському мистецтві.

Отримано 3 вересня 2019 р.

*Євген Джиджора
м. Одеса*